

El temps aparent i el temps real en estudis de variació i canvi lingüístic

per Maria Teresa Turell

Resum

Aquest article es proposa desenvolupar els aspectes teòrics i metodològics que envolten el tractament de les nocions de *temps aparent* i *temps real* en els estudis de variació sociolingüística. Aquestes dues nocions se situen en el canvi de paradigma lingüístic que va representar a) l'adopció d'aspectes teòrics com el concepte de funció, els significats socials i estilístics, la variació i el canvi lingüístic, les relacions bi-direccionals entre *sincronia* i *diacronia*, d'una banda, i variació *interna* i *externa*, de l'altra, i b) la proposta de diversos principis (estabilitat, canvi des de dalt, canvi des de baix) que han guiat la recerca en aquest camp. El cos de l'article tracta de les relacions entre *temps aparent* i *temps real*, els tipus d'estudi en *temps real* (replica i "mostrari") i les perspectives de recerca en *temps real* aplicades a diverses comunitats de parla catalana.

Sumari

1. Introducció
2. Un canvi de paradigma
3. Les relacions entre sincronia i diacronia
  - 3.1 Sincronia versus diacronia
  - 3.2 Diacronia versus sincronia
4. Variació interna i externa
5. El canvi lingüístic en *temps aparent* i el canvi lingüístic en *temps real*
  - 5.1 Canvi en *temps aparent*
  - 5.2 Canvi en *temps real* versus canvi en *temps aparent*
  - 5.3 El canvi en *temps real*
    - 5.3.1 Ressenyant el passat
    - 5.3.2 Repetint el passat i tornant a l'escenari
      - 5.3.2.1 Els estudis rèplica
      - 5.3.2.2 Els estudis "mostrari"
6. Les relacions entre canvi lingüístic en *temps aparent* i el canvi en *temps real*
7. Perspectives de recerca del canvi lingüístic del català en *temps real*
8. Bibliografia

1. Introducció

Les nocions de *temps aparent* i *temps real* no són específiques dels estudis més recents en variació sociolingüística i en canvi lingüístic progressiu. De fet, han estat presents en la literatura lingüística des d'èpoques ben primerenques de la lingüística estructuralista (Bloomfield 1933, Hockett 1950) i naturalment encara més recurrents a partir de l'estructuració del canvi de paradigma (Weinreich 1953; Herzog, Labov i Weinreich, 1968). Per a Hockett (1950), per exemple, la distribució en l'ús d'una determinada variable a través de diversos nivells d'edat podria no representar cap canvi en la varietat d'una determinada comunitat de parla, i en canvi representar una pauta característica de gradació per edat que s'anés repetint a cada generació.

De fet, la recerca en variació sociolingüística ha demostrat que moltes variables sociolingüístiques exhibeixen aquest comportament gradual, a partir del qual els adolescents i els joves d'una determinada comunitat de parla empren, quan són observats, formes estigmatitzades amb molta més normalitat i freqüència que els parlants de mitjana edat. Ara bé, la pregunta que cal demanar-se és si havent observat aquesta distribució de variables

lingüístiques en diversos grups d'edat d'una determinada comunitat, quan són observats en un mateix moment o punt de temps sincrònic, és a dir, recollint dades en *temps aparent*, es pot deduir que s'està produint un canvi lingüístic progressiu en la parla d'aquesta comunitat.

Aquest article es proposa desenvolupar els aspectes teòrics i metodològics que envolten el tractament de les nocions de *temps aparent* i *temps real* en estudis de variació sociolingüística. No obstant això, abans de fer aquest repàs, considerem imprescindible situar aquest tractament en el canvi de paradigma lingüístic en el qual prenen significació, així com especificar les relacions bidireccionals entre *sincronia* i *diacronia*, i variació *interna* i *externa*.

2. Un canvi de paradigma

Si haguéssim de situar el canvi de paradigma lingüístic esmentat més amunt des del punt de vista de la historiografia lingüística, les referències més rellevants que ens permetrien retre compte d'aquest canvi estarien ressenyades en diverses obres que considerem fundacionals: Weinreich, Labov, i Herzog (1968) "Empirical foundations for a theory of language change", dins W. Lehmann and Y. Malkiel (eds.), *Directions in Historical Linguistics*, I; Hymes (1970) "Introduction", *Language in Society*, 1; Labov (1975) "What is a linguistic fact?"; i Labov (1981) "Building on empirical foundations", dins W. Lehmann i Y. Malkiel, *Directions in Historical Linguistics*, II.

Cal dir d'entrada que aquest nou moviment es planteja reconsiderar les relacions entre llengua i parla, però no per obviar els resultats obtinguts en consideracions anteriors d'aquestes relacions, sinó per donar suport a aquests resultats i desenvolupar-los encara més. La justificació d'aquesta nova proposta epistemològica, que es comença a estructurar a finals dels anys 60, cal situar-la en la constatació que les intuïcions dels parlants nadius d'una llengua, que van constituir la base de la descripció lingüística entre 1925 i 1975, i en alguns casos més enllà encara, i les dades intuïtives que se'n derivaven, resultaven cada cop més limitades i errònies per donar suport a les construccions teòriques dels lingüistes d'aquell moment.

Segons Labov (1975), tots els lingüistes de l'època (anys 70 del segle XX) estan interessats en els fonaments empírics de la lingüística i consideren la lingüística com a una ciència empírica, tot i que alguns d'aquests lingüistes, els hereus del racionalisme més pur, pretenen desmarcar-se'n. És a dir, tots parteixen de la consideració dels fenòmens lingüístics: uns, prenent-los com a temes que han de ser explicats per les seves teories i uns altres com a mitjans per explicar les teories que ja s'han proposat.

Naturalment, els mètodes emprats aleshores són molt diferents: els estructuralistes partien de llengües no conegudes, i de les intuïcions i conclusions, o generalitzacions introspectives, si es vol, no pròpies sinó d'altri; és a dir, dels parlants d'aquestes llengües; els generativistes prenen als propis lingüistes com a informants i proposaven generalitzacions a partir de les intuïcions dels parlants d'altres llengües, i finalment, els dialectòlegs americans estructuraven aquesta evidència introspectiva a partir del dialecte personal.

El cert és que, en aquesta etapa de desenvolupament del pensament lingüístic, el mode operatiu i la raó de ser de la lingüística es pot resumir com a l'intent de resoldre l'aparent contradicció que algunes diferències lingüístiques no comporten cap diferència i que existeix una equivalència de variants, i per tant, una variació lliure; aquests intent es materialitza a partir dels postulats estructuralistes que sembla que porten a la cerca de la invariància ("algunes frases són iguals" (Bloomfield 1933) i els que provenen de la Fonètica, a partir de la constatació de la variància, en el sentit que "no hi ha cap frase equivalent").

Així doncs, el tema del significat, que posteriorment generaria tanta literatura (Lavandera 1981; Romaine 1981) en variació sociolingüística, esdevé un tema cabdal en el discurs dels lingüistes dels anys 60 i 70. En aquest sentit s'argumentava que el significat lingüístic d'una variable no és equivalent a qualsevol tipus de significat des del punt de vista de la significació social o de l'èmfasi. Ningú no havia demostrat encara que la diferència en formalitat entre determinades variants sigui una diferència de significat en sentit lingüístic.

Per tant, i seguint l'anàlisi que fa Labov (1975) de la panoràmica en recerca lingüística d'aquells anys, aquest consens de concepte i mètode entre els lingüistes de l'època, en el

sentit que els fenòmens lingüístics són invariants, o dit d'una altra manera, que existeix una equivalència de variants, permetia optimitzar la paradoxa saussuriana, i estudiar l'aspecte social del llenguatge, la *langue*, a partir de les intuïcions d'un o dos individus en un context de comunitat de parla homogènia. A més a més, aquest enfocament permetia recollir fets lingüístics d'una gran varietat de llengües. De fet, l'interès per la cerca dels principis generals sobre el llenguatge o universals ha estat possible gràcies a aquest protocol.

En canvi, i seguint encara la ressenya de Labov, si cada fet lingüístic hagués de ser examinat a través de mostres representatives, d'un disseny experimental establert i de l'observació i descripció lingüística, no s'aniria mai més enllà de les estructures més simples de les llengües més conegudes i descrites. O dit d'una altra forma, sembla que aquest acord general en el mètode i l'escassa preocupació pels fonaments empírics es deriva de la uniformat dels fenòmens estudiats en aquells anys.

Des de la lògica del pensament dominant, també sembla com si es volguessin solucionar els problemes causats pels desacords evitant els casos obscurs i concentrant-se en els casos clars: en els fenòmens o fets invariants, que encaixaven en la concepció categòrica del llenguatge, com a categories discretes, invariants i comunes a tota la comunitat de parla. I d'aquesta manera els deixebles de Bloomfield van desenvolupar gradualment la noció d'*idiolecte*, per tal d'excloure els fenòmens variables, i van establir un àmbit d'anàlisi reduït a partir d'un informant, un tema i en un temps curt; d'altra banda, durant molts anys els generativistes van ignorar els problemes plantejats per la variació, i van excloure de l'anàlisi d'aquell moment qualsevol dada que estigués en competició amb el seu "dialecte", perquè consideraven la variació com a una interferència amb el consens esmentat abans.

No obstant això, el que es delimita més clarament és que recórrer a l'estudi de l'idiolecte, per tal d'evitar les contradiccions que es podrien derivar de dades competitives, té una conseqüència encara més greu i és el fet que cada estudiós de l'estructura general del llenguatge acabi amb un conjunt diferent de fenòmens i fets lingüístics, la qual cosa implicaria un atac a la noció Saussuriana de la *langue* com una propietat general de la comunitat de parla i també a la perspectiva de Chomsky de construir una teoria del llenguatge a partir dels "fenòmens clars".

Segons Labov, els estudis portats a terme a partir de l'anàlisi de les generalitzacions introspectives demostren que la variació lingüística és extensiva, incontrolable i "caòtica", i per tant, a partir d'aquesta demostració sembla a) que s'haurien de rebutjar les generalitzacions dels lingüistes a gran escala -quan paradoxalment el que pretén la lingüística es generalitza, i b) que els dialectes "idiolectals" s'haurien de rebutjar per la seva inestabilitat. En canvi, els resultats que es deriven d'un altre tipus d'evidència, és a dir, dels estudis dels dialectes amb base social i geogràfica, segueixen la direcció contrària a la recerca dels idiolectes. Aquests resultats indiquen que tots els membres d'una comunitat de parla tenen accés al mateix conjunt de normes interpretatives encara que no emprin determinades formes.

Potser l'element conceptual i epistemològic que permet copsar millor el canvi de paradigma que es començava a perfilar a finals dels anys 60 i principis dels 70 és el tema de l'enfocament teòric i, per tant, metodològic que es derivava d'aquest. L'enfocament dominant implicava, d'una banda, que el model lingüístic proposat corresponia punt per punt a cada element de l'estructura lingüística, i de l'altra, que les regles formulades permetien relacionar parts del model entre elles i amb els fenòmens empírics considerats.

L'enfocament d'aquest nou paradigma, tal com queda establert en una de les seves obres fundacionals, *What is a linguistic fact?* (Labov 1975), es troba més a prop de les ciències evolutives com la geologia i la biologia que de la lògica o la informàtica, i està estructurat entorn dels punts següents:

- a) Se seleccionen comunitats que mostren canvi progressiu, es fan observacions d'una mostra representativa i es fan inferències sobre què està passant a la comunitat en el seu conjunt.
- b) Se seleccionen altres comunitats que semblen més adequades per confirmar o no el caràcter general de les inferències que s'han fet.

c) El resultat d'aquesta expansió del nostre coneixement és un nombre reduït de generalitzacions, o principis, que sembla raonable pensar que són verídics. Aquest conjunt de principis relacionats lògicament podria merèixer la denominació de teoria, però sempre tenint en compte que el valor fonamental d'una teoria és que serveixi per establir els aspectes més importants de la lingüística.

d) Més endavant és possible deduir què serà possible de trobar en noves comunitats que estan experimentant canvis lingüístics. Aquestes deduccions són de fet estratègies per localitzar contextos per a una avaluació i refinament d'aquests principis.

e) L'objectiu global és partir del que és conegut cap al que és desconegut, i ampliar l'esfera de coneixement sobre la base de l'observació i l'experimentació de forma acumulativa.

f) És d'esperar que aquestes generalitzacions o principis lingüístics s'entrellaçaran de tal manera que podran combinar-se en formulacions més senzilles i més generals. Aquestes simplificacions són sovint anomenades explicacions de sincronia i diacronia.

És important constatar que aquestes formulacions, que es produïen en paraules de Labov com un *desideratum* l'any 1975, s'han pogut descriure exhaustivament en dues obres de Labov publicades recentment: una sobre factors interns, *Principles of Linguistic Change. Internal Factors* (1994) i una altra sobre factors intern/externs (*Principles of Linguistic Change. Social Factors* (2001), i en una tercera que està a punt de veure la llum, sobre factors cognitius. Aquestes exhaustives obres que ressenyen la recerca sobre variació interna lingüística, interna/externa sociolingüística, i canvi lingüístic dels últims 30 anys, marcaran sens dubte la historiografia lingüística del segle XXI, malgrat les escoles i teories més exclusivistes i excloents que no miren més enllà dels seus propis models. Com diu l'editor de la sèrie de Blackwell que publica aquestes obres, Peter Trudgill (1994), "l'estudi de la llengua de la gent real a partir de la parla emprada al llarg de la seva vida potser que no sigui l'única, i per descomptat no és la forma més fàcil de fer lingüística, però és la més essencial i la més gratificant".

3. Les relacions entre sincronia i diacronia

3.1 Sincronia versus diacronia

L'existència de canvi lingüístic és quelcom difícil d'assimilar si del que es tracta és, com puntualitza Labov (1994), d'arribar a una teoria general del llenguatge; es fa difícil d'acceptar -fins i tot en el context de l'enfocament de llenguatge que té la teoria de la variació, és a dir, com a instrument de comunicació usat per una comunitat de parla-, que parteix, com totes les altres teories sobre el llenguatge existents, d'associacions entre formes arbitràries i llurs significats i per tant del concepte saussurià d'oposició i de diferències distintives.

El canvi lingüístic fa nosa, és un destorb per a la relació forma/significat, de tal manera que els parlants afectats pel canvi ja no assenyalen el significat de la mateixa forma que els parlants que no es veuen afectats pel canvi -per exemple: els vells de la comunitat, o els parlants de la mateixa edat pertanyents a altres comunitats. I aquest fet comporta inestabilitat lingüística.

No obstant això, la inestabilitat dels sistemes lingüístics no és l'única dificultat a la qual s'enfronten els lingüistes, i sobretot els variacionistes, sinó que la naturalesa del canvi lingüístic també afegeix dificultats metodològiques importants. Com diu Labov, "si el canvi lingüístic fos un fenomen lingüístic *constant* seria fàcil d'analitzar"; amb tot, el canvi lingüístic és *esporàdic*, es dissemina ràpidament en diverses àrees de l'estructura lingüística, fins que es desvirtua o deforma i ja no és reconegut més enllà d'un segle o dos, per després aturar-se tan de cop que, les regles sobre una determinada substància lingüística que semblaven normals i inevitables esdevenen inconcebibles i gens naturals en el curs d'una dècada, i finalment de vegades desapareixen durant mil·lennis per potenciar la idea d'estabilitat.

La major part dels temes tractats per la lingüística històrica tenen a veure amb fenòmens més que no pas amb principis. L'existència de desacords en matèria de fenòmens lingüístics és coneguda com la paradoxa de l'evidència. I el procediment emprat per la lingüística

històrica per superar aquesta paradoxa ha consistit en a) reexaminar l'evidència interna, o b) fer intervenir l'evidència externa d'altres camps: història de l'assentament, literatura, demografia.

L'aparició de fenòmens inesperats és una indicació que hi ha fenòmens que estan buscant un principi, i per tant són estadis intermedis entre fenòmens i principis. Per exemple, segons Labov (1994: 15), molts fenòmens estudiats per la lingüística històrica violen alguns principis establerts: és el cas de la convergència, observada durant el segle XVIII, de la parella anglesa /ay/ a la paraula "vice" (Cat. "vici") i /oy/ a la paraula "voice" (Cat. "veu"), que es pronunciaven igual i que es convertiria en una cas de divergència en els segles XIX i XX. Aquest fenomen constitueix una violació del principi de Garde (1961) segons el qual *els fonemes convergents són irreversibles lingüísticament*.

D'altra banda, la pràctica dels lingüistes històrics els porta a defensar que hi ha regularitat en el canvi fonològic. En canvi, les dades emprades per la geografia dialectal donen suport a la visió contrària, és a dir, que gairebé cada paraula té la seva pròpia història. De fet, les isoglosses lèxiques de la geografia dialectal no coincideixen amb les prediccions de regularitat

Després de fer aquestes consideracions sembla possible afirmar que la superació de les contradiccions i paradoxes de la lingüística històrica, no es pot basar només en la re-anàlisi de fenòmens lingüístics coneguts i estudiats per altres teories, sinó que s'ha de basar en la consideració d'un altre tipus de dades, més concretament, i aquesta és la proposta feta pel nou paradigma; dades que tinguin a veure amb canvis que s'estan produint en l'actualitat, i que il·luminaran aspectes del passat i resoldran temes pendents de la lingüística històrica.

3.2 Diacronia versus sincronia

L'article de Labov (1989), "The child as linguistic historian", que ressenya en part la recerca de Houston (1986), ens situa en el context contrari: és a dir, la utilització d'explicacions històriques per comprendre el comportament sincrònic de la variable anglesa (ING), estudiada des d'un punt de vista només sincrònic a diverses comunitats de parla (Labov 1966; Trudgill 1974).

La regla variable sincrònica formulada implica que la variable (ING) - /iŋ/ - es pronuncia /in/ en síl·labes no accentuades:

/iŋ/
↑
(ING)
↓
/in/

Les troballes de la recerca sincrònica portada a terme al llarg dels anys 80 era concloent en el sentit que la variant /in/ es produïa amb més freqüència en verbs progressius, era menys freqüent amb adjectius, encara menys amb gerundis, i gens amb noms.

L'explicació diacrònica resultant de la recerca portada a terme per Houston i ressenyada per Labov es pot resumir de la forma següent: /in/ es derivaria del participi de l'anglès antic - *inde* i seria el resultat de la simplificació del grup consonàntic -nd- en síl·labes no accentuades; /iŋ/ seria el reflex del nom verbalitzat lletrejat com -*inge* o -*yng*e. Així doncs, aquest estudi demostra que una alternança de l'anglès antic s'ha transformat en una variable social i estilística, és a dir, en un marcador.

A més a més, Labov (1989) demostra que algunes variables lingüístiques, que no estan motivades sincrònicament, reflecteixen continuïtat històrica amb pocs canvis al llarg del temps i que la separació entre lingüística sincrònica i diacrònica no està fonamentada, ja que els infants són historiadors perfectes del llenguatge. Per tant, les troballes sobre la variable anglesa (ING) -que no són les úniques- contradiuen el principi segons el qual la lingüística històrica és irrellevant per als estudiosos de la lingüística sincrònica.

4. Variació interna i externa

La separació entre factors interns (lingüístics) i factors externs (socials, estilístics) que restringeixen l'ocurrència de fenòmens lingüístics variables pot semblar poc pràctica per

aquells lingüistes que pensem que el llenguatge és un tot on "tout se tient". De fet, aquestes dues formes de variació no es poden separar completament:

a) Quan es tracten temes de variació *interna*, es considera al mateix temps la distribució social de les variables lingüístiques; a més a més, la font de dades més important prové de la producció espontània dels membres de determinades comunitats de parla, i atès que aquestes dades estan identificades per participants, temps i llocs, no perden relació amb la comunitat on s'han recollit; són dades que representen els processos de variació i canvi reals que es produeixen en una comunitat i en aquest sentit són "sociolingüístics"; de fet, la major part dels estudis variacionistes han tingut una base sociolingüística. No obstant això, ja sigui perquè hi ha variables que només estan restringides per factors interns, o perquè determinats contextos d'estudi només impliquin un plantejament purament lingüístic, a vegades és possible només referir-se als sistemes lingüístics.

b) En canvi, la consideració de la variació *interna* i *externa* conjuntament s'inscriu dins del camp de la microsociolingüística, o variació sociolingüística, estrictament definida, és a dir, aquella que té com a objecte d'estudi el llenguatge, que analitza l'estructuració social de la parla i varietat d'una determinada comunitat, i que estableix les innovacions de la variació i el canvi lingüístic a partir de les sis variables independents socials més rellevants: sexe, edat, classe social, etnicitat, raça i tamany de la comunitat.

L'anàlisi d'aquests factors socials porta a la consideració de l'estatus de les variables lingüístiques i dels parlants dins la comunitat i les relacions d'aquesta amb altres comunitats, de les pautes de comunicació i els efectes homogeneïtzadors i intensificadors de les xarxes socials, i també de la ruta de transmissió d'elements variables de generació en generació a través de diversos períodes històrics.

Segons Labov, el que s'acaba de dir té a veure amb el tema de la *Integració*, una qüestió cabdal per entendre el nou paradigma. Integració en dos sentits: d'una banda, integració d'una determinada forma i estructura lingüística en la matriu estructural d'altres formes lingüístiques; en altres paraules, la variació i el canvi lingüístics es veuran restringits, redirigits i accelerats a través de la seva relació amb altres formes lingüístiques; d'una altra, integració en l'estructura de la comunitat de parla, de tal manera que per entendre les causes de la variació i el canvi, és necessari saber on s'han produït aquests dins l'estructura social, quins són els grups innovadors, com s'ha estès a altres grups, i quins han estat els grups més resistents (Vegeu Turell 1995a i 1995b en el cas de diverses comunitats catalanoparlants). Per tant, la integració de l'explicació de la variació i el canvi lingüístics en una estructura més gran comporta la consideració de causes múltiples; i aquest és el sentit, doncs, de l'apel·lació d'una anàlisi multivariant per al tractament variable dels fenòmens lingüístics.

La recerca variacionista portada a terme al llarg d'aquests últims vint anys ha permès establir tota una sèrie de principis relacionats amb la naturalesa dels factors interns i externs responsables del comportament de les variables lingüístiques estudiades. Aquests principis es poden resumir en els punts següents:

a) Els factors interns i externs són independents entre ells; si es prescindeix de o es canvia un factor intern, els canvis de comportament apareixen en els altres factors interns, però els factors externs no canvien; si es prescindeix de o es canvia un factor extern, els altres factors externs canvien, però els interns es mantenen igual.

b) Els factors interns són independents entre ells, mentre que els factors externs són interactius (Vegeu Turell 1995b per a una definició d'*interacció*).

A mesura que l'estudi de la variació i el canvi lingüístics ha anat avançant, s'han plantejat altres qüestions com les conseqüències cognitives del canvi lingüístic, l'avaluació de la variació i el canvi dels individus, i l'estatus de les regles variables en gramàtica sincrònica. Aquest plantejament s'ha fet a partir de l'estudi de la intercomprensió dialectal, observacions sobre l'adquisició dels infants de les pautes de variació d'una comunitat, els estudis longitudinals dels mateixos informants al llarg de diferents períodes, que ens situa directament en la noció de *temps real*, l'estudi del canvi sintàctic en períodes llargs, i l'estudi del canvi sintàctic progressiu que s'observa en les llengües criolles que s'estan desenvolupant.

5. El canvi lingüístic en *temps aparent* i el canvi lingüístic en *temps real*

5.1 El canvi en temps aparent

La forma més senzilla d'estudiar el canvi lingüístic és estudiar-lo en *temps aparent*, és a dir, a partir de l'anàlisi de la distribució de les variables lingüístiques en diferents grups d'edat. Aquesta distribució en diferents grups d'edat no s'ha de confondre amb el canvi regular de comportament lingüístic que es repeteix en cada generació, i que té més a veure amb les diferències que es produeixen en el desenvolupament lingüístic de tot individu.

Una de les dificultats metodològiques més freqüent en estudis de canvi en *temps aparent* té a veure amb l'establiment de l'edat dels informants més adequada per obtenir mostres de parla espontània de qualitat. Aquesta dificultat metodològica està relacionada amb la manca d'atenció a la parla i la manca d'una varietat lingüística estable, en el cas dels joves, i el possible deteriorament físic (pèrdua de dents, veu, articulació laxa) i mental (pèrdua de memòria, interès i atenció), en el cas dels vells.

Aquestes qüestions metodològiques són importants ja que la major part d'estudis demostren que els adolescents, sobretot entre 11 i 18 anys, però també els pre-adolescents entre 8 i 10, són els líders del canvi lingüístic progressiu. Altres vegades per qüestions teòriques rellevants, com pot ser l'efecte d'un determinat factor social en la caracterització del canvi lingüístic, l'establiment dels grups d'edat no es podrà fer en funció de l'edat biològica-cronològica, sinó que s'haurà de fer a partir d'aquell factor social extern. Aquest és el cas de l'estudi del canvi lingüístic en el *Ribagorçà* (Alturo i Turell (1990); Alturo (1995)) on els grups d'edat es van determinar en funció de la relació dels parlants amb les transformacions socials que es van produir a la comunitat de parla, és a dir, a el Pont de Suert, entre 1930 i 1970; així doncs, es van triar com a informants de la mostra els adolescents del 1930, que van viure la guerra civil i que en el moment de portar a terme la recollida de dades tenien prop de 70 anys; els adolescents del 1940 i 1950, que van viure el desenvolupament industrial i que tenien entre 60 i 50 anys, i els adolescents d'entre el 1960 i 1969, que van viure l'estabilització amb 40 i 30 anys.

5.2 Canvi en temps real versus canvi en temps aparent

La distribució i ocurrencia d'una determinada variable per grups d'edat -context de recerca que es coneix usualment com a estudi del canvi lingüístic en *temps aparent*- no és indicativa que aquest canvi lingüístic s'estigui produint realment en la varietat de la comunitat de parla que s'està investigant, sinó que més aviat representa una pauta característica de "gradació per edats" que es repeteix generació darrera generació.

Partint d'una distribució per grups d'edat en temps aparent, la pregunta de recerca seria: indiquen realment aquests resultats l'existència de canvi lingüístic progressiu? Segons Labov (1994), l'única manera de donar resposta als problemes plantejats per a la interpretació dels estudis en temps aparent és donar suport a aquestes troballes a partir de l'observació dels canvi lingüístic en *temps real*, és a dir, observar una comunitat de parla en dos punts de temps discrets.

5.3 Canvi en temps real

5.3.1 Ressenyant el passat

Una forma de superar els problemes teòrics i metodològics plantejats pels estudis de variació i canvi lingüístics en *temps aparent* consisteix en la cerca d'estudis precedents sobre la comunitat de parla, i la comparació de resultats obtinguts, és a dir, a partir de l'ús del passat per interpretar el present.

Aquest context de recerca, que han desenvolupat alguns variacionistes estudiosos del canvi lingüístic, comporta el desavantatge que les dades són massa fragmentàries i de no massa bona qualitat, però també l'avantatge de poder comptar amb evidència objectiva, en el sentit que les dades emprades no tenen a veure amb un tipus d'estudi determinat o amb un projecte de recerca específic. Un problema metodològic afegit té a veure amb la tensió típica entre qualificació i quantificació, ja que les observacions del que passava "algunes vegades" o "freqüentment" en el passat no es poden comparar amb les freqüències quantificades dels estudis més recents. A més a més, el conservadorisme dels dialectòlegs tradicionals és notori ja que és ben conegut que en general han limitat les entrades a variants de formes que ja s'havien datat en períodes precedents de la història d'una llengua.

5.3.2 Repetint el passat i tornant a l'escenari

Sembla que l'intent de superació dels problemes metodològics plantejats per la ressenya del passat esmentada en l'apartat anterior, ha trobat resposta en l'adopció d'una metodologia diferent que implica una repetició del passat i la tornada a l'escenari d'observació de la variació i el possible canvi lingüístic que es pugui estar produint i que es vol confirmar.

Aquest nou enfocament s'ha vist materialitzat a través de la realització de dos tipus d'estudi: a) Els estudis tipus "rèplica" (*trend studies*), en el context dels quals es porta a terme la mateixa tria de població, i s'utilitzen els mateixos instruments de recollida de dades i les mateixes tècniques d'anàlisi, però un nombre x d'anys més tard (usualment entre 10 ~ 15 anys).

b) Els estudis a partir de la mateixa mostra original (*panel studies*), que impliquen la localització dels mateixos individus i el control dels canvis de comportament lingüístic a partir dels mateixos instruments emprats en l'estudi en *temps aparent*. Proposo el terme "mostrar" per referir-nos a aquests tipus d'estudi del canvi lingüístic en *temps real*.

5.3.2.1 Els estudis rèplica

Els estudis rèplica constitueixen la forma més senzilla de tornar al passat, però planteja un nombre important de problemes metodològics. D'una banda, si es tracta d'una comunitat gran, és molt improbable que inclogui algun dels mateixos individus de la mostra original. D'altra banda, la comunitat s'ha de mantenir estable demogràficament, altrament els canvis estaran externament motivats; això no vol dir que el canvi i la variació externament motivats no siguin importants, però en aquest cas serà més difícil dir si s'hauran produït només a causa de les relacions lingüístiques internes (Bailey i Maynor 1987).

5.3.2.2 Els estudis "mostrar"

Aquests tipus d'estudis comporten la consideració de la mostra original d'informants, i la localització dels mateixos individus que van ser subjectes de l'estudi en *temps aparent* per tal de sotmetre'ls al mateix qüestionari, a la mateixa entrevista sociolingüística i a les mateixes proves formals que van constituir el disseny experimental original. Entre aquests tipus d'estudi cal destacar, a) l'estudi "mostrar" portat a terme al 1984 a Montréal per Thibault i Vincent (1990) a partir de l'estudi original en *temps aparent* de Sankoff i Cedergren, ressenyat a Sankoff i Sankoff (1973); b) l'anàlisi d'un mateix parlant al llarg del temps portat a terme per Brink i Lund (1975) en el marc de la recerca sobre el dialecte de Copenhaguen, i finalment, l'estudi portat a terme per Prince (1987) sobre el dialecte Besarun, que contrasta amb el *Yiddish* estàndard, a partir de les gravacions d'un parlant, en aquest cas de la cantant de *folk* Sara Gorby, al llarg de diverses dècades de la seva vida.

6. Les relacions entre canvi lingüístic en temps aparent i canvi en temps real

Qualsevol context de recerca que es plantegi ha de considerar les relacions entre el canvi lingüístic en temps real i en temps aparent i s'haurà de basar en dos conjunts de principis proposats a partir de la recerca en variació i canvi lingüístics portada a terme al llarg d'aquestes tres dècades de desenvolupament del canvi de paradigma esmentat a la primera part d'aquest article. Un d'aquests conjunts de principis ha derivat de la recerca encaminada a destriar les diferències i similituds entre la variació en l'individu i la variació en el grup, i confirmar els factors interns i externs que permeten explicar la uniformitat en la distribució de la variació dins la comunitat (Guy 1980). L'altre conjunt de principis té a veure amb les nocions de canvi des de dalt i canvi des de baix, que ja han estat tractats en altres articles (Turell 1995a).

Hi ha un nombre d'estudis que consideren les relacions entre el canvi lingüístic en *temps aparent* i el canvi lingüístic en *temps real*. No podem esmentar-los tots però volem referir-nos a alguns dels més significatius pel que fa a les llengües espanyola i anglesa.

Un dels estudis més significatius sobre el canvi lingüístic en espanyol és l'estudi rèplica de Cedergren (1969-1982) sobre el temps real a Panamà a partir de la substitució de la *c* (africada) de l'espanyol per la *ʃ* (fricativa) en paraules com *muchacha*, *muchos*, etc.. L'objectiu d'aquest estudi era demostrar que de fet s'estava produint un canvi progressiu a partir de nova evidència en temps real.

En anglès hi ha diferents estudis, però potser el més significatiu des del punt de vista de les relacions entre el temps aparent i el temps real és l'estudi de Payne (1976, 1980) sobre

l'adquisició del dialecte de Filadèlfia. Més concretament, Payne va estudiar els canvis fonològics (per exemple, la divisió de la vocal anglesa *a* en dues variants: una tensa i una relaxada) que es van anar produint en el dialecte que anaven adquirint els nens i nenes de famílies procedents d'altres comunitats externes a la ciutat de Filadèlfia.

Un altre estudi interessant des del punt de vista metodològic és la rèplica de Trudgill (1988) al seu estudi original de la variació i el canvi lingüístics portat a terme a la ciutat anglesa de Norwich el 1968 (Trudgill 1974), que adquireix una perspectiva en temps real pel fet que s'afegeixen 17 parlants d'entre 10 i 25 anys que poden ser contrastats amb el grup d'adolescents de la mostra original de 1968. És cert que només afegeix un punt de comparació entre un mateix grup d'edat en dos temps diferents, però és una forma molt potent de demostrar l'eficàcia d'una determinada metodologia.

7. Perspectives de recerca sobre variació i canvi lingüístic del català en temps real

En el domini del català tots els estudis de variació i canvi lingüístics portats a terme fins ara han estat plantejats metodològicament a partir de la recerca en *temps aparent*. En aquesta direcció, es pot consultar les obres d'Alturo i Turell (1990) i Alturo (1995), per al nord-occidental Ribagorçà i Pradilla (1995), per al nord-occidental valencià, i també Plaza (1995), per a la varietat de la Conca de Barberà, així com l'estudi de l'estratificació lingüística de Petrer (municipi valencià) portat a terme per Gimeno i Montoya (1989), i molts altres que s'han fet, però que encara no han estat publicats en revistes científiques.

A parer meu, aquestes comunitats constitueixen laboratoris lingüístics molt rellevants per portar a terme estudis en *temps real* tipus "mostrari". Aquests estudis poden aportar dades que permetran conèixer millor la situació de la llengua catalana des del punt de vista de la seva estructura interna, els factors interns i externs que restringeixen les pautes de variació i canvi lingüístic, com és l'inici i qui són els capdavanters del canvi, i la ruta d'aquest. Aquesta informació contribuirà també a desenvolupar la teoria de la variació i el canvi lingüístics, amb la qual els variacionistes estem compromesos, i la teoria general del llenguatge, de la qual no disposem encara, però a la qual esperem contribuir tant teòricament com metodològicament.

8. Bibliografia

ALTURO, N. "La variació d'haver auxiliar al català nord-occidental". Dins M. T. Turell (ed.), *La sociolingüística de la variació* (1995), Barcelona: PPU, p 221-255.

ALTURO, N i M. T. TURELL, "Linguistic change in el Pont de Suert: the study of variation of /ɜ/. *Language Variation and Change* [Cambridge] (1990), núm. 2, p. 19-30.

BRINK, L. i LUND, J. *Dansk Rigsmål I-II. Lydudviklingen siden 1840 med soerligt henblik pa sociolekterne i Kobenhavn* (1975) Copenhagen: Gyldental.

BLOOMFIELD, L. *Language*, London: George Allen & Unwin Ltd, 1933.

CEDERGREEN, H. "Panama revisited: sound change in real time". Comunicació presentada a NWAWE. [Philadelphia] (1984).

GARDE, P. "Réflexions sur les différences phonétiques entre les langues slaves". *Word* (1961), núm. 17, p. 34-62.

GIMENO, F. I MONTOYA, B. *Sociolingüística*. València: Universitat de València, 1989.

GUY, G. "Variation in the group and the individual". Dins W. Labov (ed.), *Locating language in time and space*(1980), New York: Academic Press, p. 1-36.

HOCKETT, C. F. "Which approach in linguistics is scientific"? *Studies in Linguistics*. (1950), núm. 8, p. 53-57.

HYMES, D. "Introduction". *Language in Society* (1972).

HOUSTON, A. *Continuity and change in English morphology* (1986). Tesi no publicada de la Universitat de Pennsylvania.

LABOV, W. *The social stratification of English in New York City*. Washington D. C.: Center for Applied Linguistics, 1966.

LABOV, W. *What is a linguistic fact?* (1975). Lisse: Peter de Ridder Press.

LABOV, W. "Building on empirical foundations". Dins W. Lehmann i Y. Malkiel (eds.), *Perspectives on Historical Linguistics* (1982), Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, p.17-92.

LABOV, W. "The child as linguistic historian". *Language Variation and Change*. [Cambridge] (1989), núm.1, p. 85-97.

LABOV, W. "The intersection of sex and social class in the course of linguistic change". *Language Variation and Change*. [Cambridge] (1990), núm. 2, p. 205-254.

LABOV, W. *Principles of Linguistic Change. Internal Factors* (1994). Oxford UK i Cambridge USA: Blackwell.

LABOV, W. *Principles of Linguistic Change. Social Factors* (2001). Oxford UK i Cambridge USA: Blackwell.

LAVANDERA, B. "Where does the sociolinguistic variable stop?", *Language in Society* [Cambridge] (1981), núm. 7, p. 171-83.

PLAZA, C. "Lleialtat lingüística, edat i nivell educatiu. La e posttònica a la Conca de Barberà". Dins M. T. Turell (ed.), *La sociolingüística de la variació* (1995), Barcelona: PPU, p. 117-138.

PAYNE, A. "The Acquisition of the phonological system of a Second dialect". Tesi no publicada de la Universitat de Pennsylvania.

PAYNE, A. "Factors controlling the Acquisition dialect by out-of-state children". Dins W. Labov (ed.), *Locating language in time and space* (1980), Nova York: Academic Press, p. 143-178.

PRADILLA, M. À. "El desafricament prepalatal intervocàlic al català de transició nord-occidental/Valencià". Dins M. T. Turell (ed.), *La sociolingüística de la variació* (1995), Barcelona: PPU, p. 53-117.

PRINCE, E. F. "Sarah Gorby, Yiddish folksinger: A case study of dialect shift. Sociology of Jewish languages. *International Journal of the Sociology of Language* (1987), núm. 67, p. 83-116.

ROMAINE, S. "The status of variable rules in sociolinguistic theory". *Journal of Linguistics* (1981), núm. 17, p. 93-119.

SANKOFF, D. i SANKOFF, G. "Sample Survey methods and computer-assisted analysis in the study of grammatical variation". Dins R. Darnell (ed.) *Canadian languages in their social context* (1973), Edmonton, Alberta: Linguistic Research, p. 7-64.

SANKOFF, D. i Thibault, P. (1977): "L'alternance entre les auxiliaires *avoir* et *être* en français parlé a Montréal", *Langue Française*, 34, p.81-108.

TURELL, M. T. "La base teòrica i metodològica de la variació lingüística. Dins M.T. Turell (ed.), *La sociolingüística de la variació* (1995b) Barcelona: PPU, p. 17-49.

TURELL, M. T. "The variationist view of variation: evidence from Catalan-speaking Communities". *Catalan Review. International Journal of Catalan Culture* (1995a), núm. 12, p. 275-290.

TRUDGILL, P. *The social differentiation of English in Norwich*. Cambridge: Cambridge University Press, 1974.

TRUDGILL, P. "Preface" to LABOV, W. *Principles of Linguistic Change. Internal Factors* (1994). Oxford UK i Cambridge USA: Blackwell.

WEINREICH, U, W. LABOV & M. HERZOG. "Empirical foundations for a theory of language change". Dins W. Lehman i Y. Malkiel (eds.), *Directions for historical linguistics* (1968), Austin: University of Texas Press, p. 97-195.

M. Teresa Turell Julià
Universitat Pompeu Fabra
teresa.turell@upf.edu